

Олександр Малихін – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: дидактика середньої та вищої школи, методологія досліджень з дидактики, реалізація компетентнісного підходу в освіті.

✉ malykhinalex1972@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

Наталія Арістова – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: теорія і методологія організації освітнього процесу на засадах його суб'єктивізації, трансформаційні процеси в освіті: дистанційне та змішане навчання..

✉ n.aristova.na@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

Віра Рогова – кандидат педагогічних наук, заступник Міністра освіти і науки України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: дидактичні засади змішаного навчання учнів закладів загальної середньої освіти, проблеми компетентнісно орієнтованого навчання учнів закладів загальної середньої освіти, контрольньо-оцінювальна діяльність учителя.

id <https://orcid.org/0000-0002-3978-4063>

УДК 37.013.75/09

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>

МІНІМІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ

Анотація. Проблема організації та здійснення змішаного навчання не є новою для педагогічної науки загалом та в контексті реалізації освітнього процесу в закладах середньої освіти

зокрема. В умовах воєнного стану актуалізується вивчення питань щодо обґрунтування доцільності застосування в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти новітніх методологічних підходів, моделей, технологій, форм організації, методів, прийомів і засобів змішаного навчання, пов'язаних із імплементацією основних положень компетентнісно орієнтованої освіти під впливом непередбачуваних глобальних впливів. Ключовим завданням організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та в повоєнний період є мінімізація освітніх втрат учнів як центральних суб'єктів здобуття освіти. Саме змішане навчання розуміємо як форму організації освітнього процесу, яка гармонійно поєднує наявний досвід провадження освітнього процесу в класичному форматі та досягнень сучасної педагогічної науки щодо здійснення освітнього процесу в дистанційному форматі, що спрямовується на підтримання належного рівня надання освітніх послуг здобувачам освіти. Автори дослідження наголошують на необхідності визначення та нагальній потребі максимально швидкого розв'язання психолого-дидактичних задач, пов'язаних із провадженням змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти загалом та в умовах воєнного стану зокрема (урахування об'єктивно обумовлених причин та чинників, що можуть виявлятися як деструктивні щодо здобуття якісної освіти в закладах загальної середньої освіти) з перспективою їх подальшого вивчення у повоєнний період.

Ключові слова: заклади загальної середньої освіти; змішане навчання; мінімізація освітніх втрат; непередбачувані глобальні впливи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Якісна освіта – основа успішного суспільства, фундамент становлення й укріплення державності будь-якої країни світу. У сьогоденних умовах в Україні це усвідомлюється як ніколи. 24 лютого 2022 року змінилося життя кожного українця. Неспровокована повномасштабна агресія Російської Федерації змінила життя в Україні на рівні окремого громадянина, окремої родини, держави загалом. Науково-педагогічна спільнота мала об'єднатися задля протистояння ворогу на освітньому фронті, який, переконані, є не менш важливим, ніж фронт воєнний, де наші захисники героїчно боронять нашу землю задля щасливого майбутнього насаперед наших дітей.

Українські педагоги й науково-педагогічні працівники постали обличчям до зовсім нової проблеми, яку мають розв'язувати сьогодні й зараз, невідкладно й ефективно, а саме: забезпечити функціонування системи освіти на всіх її рівнях в умовах воєнного стану. Особливої уваги звичайно, як і за будь-яких часів, потребує організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. І тут маємо наголосити, що саме Міністерство освіти і науки України взяло на себе роль провідного координатора всієї діяльності, яка спрямовується здебільшого на те, щоб максимально мінімізувати освітні втрати центральних суб'єктів освітнього процесу на рівні закладу загальної середньої освіти – учнів (початкової, базової та старшої школи – цілеспрямовано робимо наголос на цій градації, оскільки специфіка діяльності, що пропонується, багато в чому має враховувати особливості організації освітнього процесу на кожному з цих рівнів освіти).

Терміни «дистанційне навчання» та «змішане навчання» не є новими для педагогічної науки загалом та працівників освіти зокрема. Активація вживання цих термінів відбувається на початку 2020 року, коли весь світ зіткнувся з викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19, що постали перед системами освіти кожної окремо взятої країни, а також на більш глобальних рівнях – загальноєвропейському та світовому. І визначена проблема загострюється в Україні в умовах воєнного стану. Але саме дидактичну модель змішаного навчання за умови швидкого й ефективного розроблення дидактико-методичного супроводу щодо її імплементації в закладах загальної середньої освіти за урахування специфіки організації освітнього процесу на кожному освітньому рівні в її межах (початкова освіта, базова освіта, повна загальна середня освіта) убачаємо як домінуючу в умовах воєнного стану, а також з перспективою її певної трансформації у повоєнний період, але зі збереженням основних вимог до організації змішаного навчання,

оскільки воно набуває все більш переконливого поширення в найбільш розвинених країнах Західної Європи зокрема та світу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Саме непередбачувані глобальні впливи, до яких було віднесено пандемію COVID-19, змусили говорити науково-педагогічну спільноту про дистанційне та змішане навчання. І на той час, як надалі виявилось, майже ніхто не розумів, які виклики постали перед освітою загалом та на рівні кожного окремо взятого закладу освіти зокрема. Про це йдеться в багатьох сучасних наукових працях.

Педагогічні й психологічні проблеми, пов'язані з організацією змішаного навчання розкрито в наукових працях українських (С. Алексеева, Н. Арістова, С. Березенська, К. Бугайчук, Л. Калініна, В. Кухаренко, О. Малихін, О. Топузов та ін.) і зарубіжних (R. Brown, M. V. Horn, R. C. Larson, D. H. Lim, O. Means, M. L. Morris, R. Murphy, L. Pape, R. Thorne) учених.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності визнання змішаного навчання як парадигмально-визначальної дидактичної моделі організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та визначенні системи заходів, пов'язаних з її імплементацією на основі створення якісного відповідного дидактико-методичного супроводу, а також усвідомлення важливості цього в контексті мінімізації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення ефективного функціонування системи освіти, спрямованого на надання якісних освітніх послуг на кожному рівні здобуття освіти – непросте завдання в будь-яких умовах, навіть за швидкого розвитку соціально-економічної сфери тієї чи іншої країни. В умовах, у яких Україна опинилася після 24 лютого 2022 року, це завдання ускладнюється в рази. Але розуміння того, що невтрата освіти, підтримування на належному рівні функціонування закладів загальної середньої освіти та відповідно надання якісних освітніх послуг на рівні початкової, базової та старшої школи – одне з пріоритетних завдань, що постають перед Міністерством освіти і науки, з одного боку, та перед усією науково-педагогічною спільнотою, з іншого: у трагічних умовах на значній частині країни відбуваються активні бойові дії, це спричиняє масову міграцію населення (велика частина – діти шкільного віку) за кордон та в межах країни (у більш безпечні регіони).

Діяльність науково-педагогічної спільноти, спрямована на мінімізацію освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти має відбуватися комплексно, системно й систематично на різних рівнях відповідно до основних компонент педагогічного (освітнього) процесу, а саме на:

- мотиваційно-ціннісному (мотиваційна компонента);
- організаційно-процесуальному (організаційна компонента);
- когнітивно-змістовому (змістова компонента);
- комунікативно-діяльнiсному (діяльнiсна компонента);
- оцінювально-аналітичному (рефлексійна компонента).

Створити кардинально нові освітні моделі в умовах, що склалися, – це майже неможливо, саме тому вважаємо, що вихід з цієї критичної ситуації маємо знаходити в трансформації наявних дидактичних моделей за певної адаптації до сьогоденних реалій на основі узагальнення досвіду роботи в галузі освіти, що може сприяти мінімізації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти та створюватиме фундаційну основу для відновлення функціонування системи загальної середньої освіти у мирний час, і насамперед, у повоєнний період. Кожен з виділених рівнів (відповідно до основних компонент педагогічного процесу) є важливим і заслуговує окремого висвітлення, але у межах презентованої праці зупиняємося на організаційно-процесуальному рівні (організаційна компонента). І саме в цьому контексті, перш ніж перейти до безпосередньо визначення дидактичного потенціалу змішаного навчання як дидактичної моделі організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, маємо згадати основні тези, представлені в Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), щодо визначення мети нової школи, де йдеться про те, що «потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих, саме таких по-

винна готувати середня школа України» (Міністерство освіти і науки України, 2016, с. 6). Актуальність цих слів є надто важливою в умовах, що склалися в країні як наслідок жорстокої агресії Російської Федерації. І завдання покладається здебільшого саме на кожного окремого вчителя, який має виявлятися в цих надскладних умовах воєнного стану свідомим і відповідальним громадянином, який докладає максимум зусиль задля виховання учнів як відповідальних і свідомих громадян незалежної України. Випускник нової школи має бути особистістю, патріотом й інноватором. «Патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини», – ідеться далі в цьому документі (Міністерство освіти і науки України, 2016, с. 7).

Реалізація Концепції «Нова українська школа» розпочалася в 2018 році. І попри непередбачувані глобальні впливи вона триває і має продовжуватися, оскільки найгірше, що можна зробити в сьогоденних умовах, що склалися під впливом понад дворічного навчання дітей у дистанційному чи змішаному форматі, – це відмовитися від реформаційних процесів, які є стратегічно важливими для сучасної школи в Україні.

Проблема організації змішаного навчання не є новою для педагогічної науки загалом та в контексті реалізації освітнього процесу в закладах середньої освіти зокрема. В умовах воєнного стану актуалізується вивчення питань щодо обґрунтування доцільності застосування в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти новітніх методологічних підходів, моделей, технологій, форм організації, методів, прийомів і засобів змішаного навчання, пов'язаних із імплементацією основних положень компетентісно орієнтованої освіти під впливом непередбачуваних глобальних впливів. Ключовим завданням організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та в повоєнний період є мінімізація освітніх втрат учнів як центральних суб'єктів здобуття освіти. Саме змішане навчання розуміємо як форму організації освітнього процесу, яка гармонійно поєднує наявний досвід провадження освітнього процесу в класичному форматі та досягнень сучасної педагогічної науки щодо здійснення освітнього процесу в дистанційному форматі, що спрямовується на підтримання належного рівня надання освітніх послуг здобувачам освіти. Автори дослідження наголошують на необхідності визначення та нагальній потребі максимально швидкого розв'язання психолого-дидактичних задач, пов'язаних із провадженням змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти загалом та в умовах воєнного стану зокрема (урахування об'єктивно обумовлених причин та чинників, що можуть виявлятися як деструктивні щодо здобуття якісної освіти в закладах загальної середньої освіти) з перспективою їх подальшого вивчення у повоєнний період.

На офіційному сайті ЮНЕСКО «Міжнародне бюро з освіти» (International Bureau of Education) знаходимо таке визначення змішаного навчання: структуровані можливості навчатися, які застосовують більше ніж один метод викладання або навчання, в/або за межами класу, за якого принаймні частина контенту надається онлайн. Це визначення охоплює різні методи навчання або викладання (лекція, дискусія, виконання завдань під керівництвом учителя, читання, ігри, проєктна діяльність, імітація), різні методи подання матеріалу (очні, комп'ютерно опосередковані), різний формат проведення занять (синхронний або асинхронний), різні види керування навчальним процесом (індивідуально-самостійне, з боку вчителя або експерта, групове/соціальне навчання). Більш загально змішане навчання асоціюється з поєднанням традиційного (очного викладання) і технологій. Воно передбачає зміну традиційних методів навчання та форм організації із застосуванням переваг новітніх технологій (International Bureau of Education, n.d.).

С. Трубачева, авторка статті про змішане навчання в «Енциклопедії освіти», визначає, що «змішане навчання (blended learning) – освітня технологія, яка передбачає поєднання інформаційно-комунікаційних методів навчання з методами традиційного та самостійного навчання, поєднання аудиторних форм навчання з віртуально-мережевими. Мається на увазі не просто використання сучасних інтерактивних технологій на додаток до традиційних, а якісно новий підхід до навчання, що трансформує, а іноді і «перевертає» клас (flipped classroom)» (Енциклопедія освіти, 2021, с. 370). Далі авторка енциклопедичної статті говорить про те, що саме «змішане навчання перед-

бачає комбінацію різноманітних форм і систем навчання» (Енциклопедія освіти, 2021, с. 370), а саме йдеться: про аудиторне навчання з викладачем; інтерактивне навчання як навчання в мережі (e-learning); навчання, що підтримується за допомогою різних засобів (вебсайти, вебкниги, веблекції, різноманітні відеоматеріали тощо). Також наголошується на тому, що є різні моделі змішаного навчання: ротаційні моделі; гнучка модель; модель самостійного змішування; модель збагаченого віртуального навчання (Енциклопедія освіти, 2021, с. 370–371).

Найбільш загальним і простим для сприйняття є розуміння змішаного навчання (blended learning) як підходу до навчання, який поєднує традиційне або очне навчання (face-to-face) та онлайн-навчання. В ідеалі кожен різновид навчання (онлайн та офлайн) має доповнювати один одного через застосування його особливих переваг (особливих можливостей). Разом із терміном змішане навчання (blended learning) вживаються такі терміни: змішана освіта (blended education), е-навчання (e-Learning), дистанційне навчання (remote learning) або навчання на відстані, гібридне навчання (hybrid learning), перевернутий клас або перевертання класу (flipping the classroom або flipped classroom). Усі перераховані різновиди навчання передбачають, насамперед, навчання, концепт місця або відстані, а також застосування технологій. Як би ми це не назвали, змішане навчання поєднує здобуття освіти в класі та онлайн. Завдяки вдосконаленням й освітніх програм, і цифрових технологій, ця модель навчання продовжує набирати оберти (набирати сил). Поки експерти в галузі освіти дискутують щодо ефективності гібридного навчання (hybrid learning), його існування кидає їм виклик щодо переоцінки не лише місця технології в та поза межами класу, але також як максимально охопити учнів та навчати їх більш ефективно.

Відтак визначення гібридної або змішаної освіти є більш складним завданням, ніж може видаватися на перший погляд. Думки розходяться суттєво з цього приводу. Sloan Consortium: гібридні курси визначаються як такі, що інтегрують види діяльності онлайн з традиційними класними видами діяльності у планований педагогічно-цінний спосіб (TeachThought, 2021). Іншими словами, гібридна освіта застосовує онлайн-технології не лише для підтримки, а й для трансформації та вдосконалення навчального процесу.

Згідно з Education Elements (2022), які розробляють технології гібридного навчання, успішне гібридне навчання з'являється лише тоді, коли технології та викладання інформують одне одного: матеріал стає динамічним, коли він стає зрозумілим для учнів з різними навчальними стилями.

Іншими словами, гібридні класи в інтернеті можуть забезпечувати доступ та охоплення учнів у дійсно зручний спосіб. За цим сценарієм онлайн-освіта зумовлює визначення «правил гри», а не лише є додатковим елементом задля забезпечення status quo. Розглянемо, як ця теоретична модель насправді виглядає на практиці.

Найбільш загальним і простим для сприйняття є розуміння змішаного навчання (blended learning) як підходу до навчання, який поєднує традиційне або очне навчання (face-to-face) та онлайн-навчання.

В умовах сьогоденних швидкоплинних змін, що відбуваються на різних рівнях системи освіти загалом та в розвитку систем освіти різних країн, усе більше говорять про те, що саме змішані підходи до організації освітнього процесу певного рівня загалом та навчання зокрема виявляються та реалізуються як такі освітні чи дидактичні технології та моделі, що стають найбільш популярними та затребуваними. Їхні основні переваги – у змозі гнучко інтегрувати, комбінувати, поєднувати здобутки традиційного очного навчання та зручності дистанційного навчання. Коли йдеться про поєднання онлайн-навчання (варіювання обсягу частки може бути в межах 30%–70% від загального обсягу часу, відведеного на реалізацію освітнього процесу) з традиційними формами офлайн (очного) навчання, доцільно дотримуватися всіх загальнодидактичних принципів (TeachThought, 2021).

Автори колективної монографії «Теорія та практика змішаного навчання» (2016), говорячи про певні особливості та можливості використання змішаного навчання саме в освітньому процесі в школі зазначають: «Змішане навчання як і будь-який інший системно-організований

навчальний процес обов'язково передбачає наявність певних видів діяльності, без яких забезпечити якість перебігу процесу, а також досягнення запланованої мети не завжди можна підготувати. Оскільки основним складником організації якісного навчального процесу обов'язково має бути розвиток мислення, у тому числі за рахунок обробки наданої навчальної інформації. До складу цього процесу входять такі засоби: аналізування (як правильного вибору напрямку пошуку інформації, так і всього перебігу навчального процесу); оцінювання якості інформації та ступінь власного розуміння наданих матеріалів; обговорення, у тому числі внутрішній діалог, створення системи питань за певним матеріалом; розв'язання, вибір, визначення пріоритету серед аргументів, підведення підсумків (знову з аргументами, пропозиціями та порівнянням). Це заздалегідь має бути враховано при побудові структурної моделі майбутньої навчальної діяльності – мета, особливості навчального процесу, засоби подолання бар'єрів (не зовсім зрозумілі слова або вислови, відсутність смислових зв'язків між поняттями або їх неявне представлення та ін.)» (Теорія та практика змішаного навчання, 2016, с. 241).

Науковці Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук здійснили низку досліджень (О. Малихін, Н. Арістова, С. Алексеева, 2022; О. Малихін, Н. Арістова, Л. Калініна, 2022; О. Малихін, Н. Арістова, О. Шпарик, 2021а; О. Малихін, Н. Арістова, О. Шпарик, 2021б) прямо чи опосередковано пов'язаних із проблемою реалізації дидактичної моделі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти в період 2020–2022 рр.

Було вивчено бачення освітнього процесу (дворічний досвід провадження змішаного навчання) в умовах пандемії COVID-19 очима вчителів закладів загальної середньої освіти (О. Топузов, О. Малихін, Н. Арістова, 2022). На основі здійсненого аналізу наукової літератури автори дійшли висновку, що науковці і педагоги-практики різних країн докладають максимум зусиль задля винайдення способів подолання негативних наслідків закриття закладів освіти через визначення найбільш ефективних підходів і технологій, методів, прийомів і засобів змішаного навчання, що уможлилювали б надання якісних освітніх послуг учням різних вікових категорій. У межах проведеного опитування вчителів було отримано 3849 заповнених анкет, з яких 3600 містили відповіді на всі запропоновані питання. За результатами дослідження було визначено групи проблем, з якими вчителі зіткнулися унаслідок екстреного переходу до навчання у дистанційному (віддаленому) форматі:

- відсутність умінь і навичок провадження навчання віддалено;
- швидкість і якість інтернету;
- відсутність належного технічного обладнання;
- перевантаження різними видами педагогічної праці, пов'язаної з таким форматом провадження навчання;
- відсутність чіткого керівництва з боку офіційних установ управління освітою щодо організації освітнього процесу в дистанційному та змішаному форматі;
- переживання стресу;
- відсутність належної допомоги з боку батьків (їхнього активного залучення до розв'язування наявних проблем);
- відсутність прямого й безпосереднього контакту з учнями;
- відсутність умінь і навичок підтримування мотивації учнів.

Автори дослідження показують динаміку змін щодо ставлення до проблем та здатності їх розв'язувати у період березень 2021 – листопад 2021 р. Варто також зазначити, що було визначено та узагальнено тенденції змін у системі освіти під впливом непередбачуваного переходу від очного (традиційного) до змішаного навчання (яке визначається як модель певного змішування очного та дистанційного навчання). До таких тенденцій віднесено:

- зосередження на індивідуалізації та диференціації навчання на засадах урахування віку учнів, їхніх потреб, нахилів і здібностей;
- активація взаємодії між ключовими учасниками освітнього процесу в парадигмі «вчителі – учні – батьки»;

- збільшення використання цифрових технологій та мобільних пристроїв в освітньому процесі;
- термінова потреба (оволодіння та вдосконалення) диджитальної (цифрової) компетентності всіх учасників освітнього процесу (Toruzov, Malykhin & Aristova, 2022, p. 549–559).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, який комплекс дій ми маємо запропонувати щодо ефективного впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти дидактичної моделі змішаного навчання в сучасних умовах воєнного стану та з перспективою її певної трансформації в повоєнний період задля виконання одного з пріоритетних завдань, що стоїть перед системою освіти, а саме: мінімізації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти на організаційно-процесуальному рівні. Виділяємо такі основні позиції.

По-перше, продовжувати дотримуватися стратегічного курсу розвитку загальної середньої освіти в Україні, зумовленого реалізацією Концепції «Нова українська школа».

По-друге, активно використовувати вітчизняний, західноєвропейський, а також досвід інших розвинених країн світу щодо організації дистанційного та змішаного навчання у період 2020–2022 рр., пов'язаний з пандемією COVID-19, на засадах урахування умов воєнного стану в країні (О. Малихін, Н. Арістова, О. Шпарик, 2021а; Малихін, Н. Арістова, О. Шпарик, 2021б).

По-третє, створити умови для підвищення кваліфікації працюючих учителів і майбутніх учителів (які навчаються в педагогічних закладах вищої освіти та на педагогічних спеціальностях інших закладів вищої освіти) початкової, базової та старшої школи щодо ефективної організації змішаного навчання на основі поширення новацій, пов'язаних із застосуванням методологічних підходів, моделей, технологій, форм, методів і засобів (з акцентуацією на засобах ІТ-технологій) у системі активної взаємодії Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук, управлінь освіти різних рівнів, системи підвищення кваліфікації вчителів, а також із використанням можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти працюючих і майбутніх учителів.

По-четверте, активувати партнерську взаємодію в парадигмі «учитель – учні – батьки».

Використані джерела

- Кремень, В.Г. (Ред.). (2021). *Енциклопедія освіти* (2-ге вид. допов. та перероб.). Юрінком Інтер.
- Кухаренко, В.М. (Ред.). (2016). *Теорія та практика змішаного навчання: монографія*. «Міськдрук», НТУ «ХП».
- Малихін О. В., Арістова Н. О., Шпарик О. М. (2021а). *Використання позитивного досвіду організації освітнього процесу в країнах ЄС в умовах непрогнозованих глобальних впливів у системі національної освіти України: методичні рекомендації*. КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-25-0-2021-70>
- Малихін О. В., Арістова Н. О., Шпарик О. М. (2021б). *Організація освітнього процесу в Україні та країнах ЄС в умовах непрогнозованих впливів: довідкове видання*. КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-26-7-2021-71>
- Міністерство освіти і науки України. (2016). *Нова Українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Education Elements. (2022). *Distance Learning & Hybrid Learning*. <https://www.edelements.com/distance-learning-pd-and-support-services>
- International Bureau of Education. (n.d.). *Blended Learning*. <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/b/blended-learning>
- Malykhin, O., Aristova, N., & Alieksieieva, S. (2022). Boosting Lifelong Learning for General Secondary Schoolteachers: Digital Competence Development Amid Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 819–827. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6859>
- Malykhin, O., Aristova, N., & Kalinina, L. (2022). Schoolteachers-Parents Interactions Amid Distance and Blended Learning: Two-Year Experience of Overcoming Negative Influences of COvid-19. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 454–464. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6858>

- TeachThought. (2021). *The Definition of Blended Learning*. <https://www.teachthought.com/learning/the-definition-of-blended-learning/>
- Topuzov, O., Malykhin, O., & Aristova, N. (2022). General Secondary Teachers' Views on Educational Process Amid the Covid-19 Pandemic: Two-Year Experience of Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 549–559. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6841>
- Topuzov, O., Malykhin, O. & Aristova, N. (2021). System of Psychological and Didactic Tasks Players in the Process Face in the Paradigm “Teachers – Schoolchildren – Parents” Amid the Covid-19 Pandemic. *Education: Modern Discourses, 4*, 23–31. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-03>

References

- Education Elements. (2022). *Distance Learning & Hybrid Learning*. <https://www.edelements.com/distance-learning-pd-and-support-services>
- International Bureau of Education. (n.d.). *Blended Learning*. <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/b/blended-learning>
- Kremen, V.H. (Ed.). (2021). *Entsyklopediia osvity* (2nd ed.). Yurinkom Inter.
- Kukhareenko, V.M. (Ed.). (2016). *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia: monohrafiia*. «Miskdruk», NTU «KhPI».
- Malykhin O. V., Aristova N. O., Shparyk O. M. (2021a). *Vykorystannia pozytyvnoho dosvidu orhanizatsii osvithnoho protsesu v krainakh YeS v umovakh neprohnozovanykh hlobalnykh vplyviv u systemi natsionalnoi osvity Ukrainy: metodychni rekomendatsii*. KONVI PRINT. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-25-0-2021-70>
- Malykhin O. V., Aristova N. O., Shparyk O. M. (2021b). *Orhanizatsiia osvithnoho protsesu v Ukraini ta krainakh YeS v umovakh neprohnozovanykh vplyviv: dovidkove vydannia*. KONVI PRINT. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-26-7-2021-71>
- Malykhin, O., Aristova, N., & Alieksieieva, S. (2022). Boosting Lifelong Learning for General Secondary Schoolteachers: Digital Competence Development Amid Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 819–827. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6859>
- Malykhin, O., Aristova, N., & Kalinina, L. (2022). Schoolteachers-Parents Interactions Amid Distance and Blended Learning: Two-Year Experience of Overcoming Negative Influences of COvid-19. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 454–464. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6858>
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2016). *Nova Ukrainska shkola: Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- TeachThought. (2021). *The Definition of Blended Learning*. <https://www.teachthought.com/learning/the-definition-of-blended-learning/>
- Topuzov, O., Malykhin, O. & Aristova, N. (2021). System of Psychological and Didactic Tasks Players in the Process Face in the Paradigm “Teachers – Schoolchildren – Parents” Amid the Covid-19 Pandemic. *Education: Modern Discourses, 4*, 23–31. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-03>
- Topuzov, O., Malykhin, O., & Aristova, N. (2022). General Secondary Teachers' Views on Educational Process Amid the Covid-19 Pandemic: Two-Year Experience of Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 549–559. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6841>

Oleksandr Malykhin, Dr Sc. in Education, Professor, Head of the Didactics Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: didactics of general secondary and higher school, methodology of research on didactics, realization of competence-based approach in education.

Nataliia Aristova, Dr Sc. in Education, Professor, Head of the Department of International Relations and Research Cooperation of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: theory and methodology of organizing educational process based on its subjectivation; transformational process in education: distance and blended learning.

Vira Rogova, PhD in Education, Deputy Minister of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: didactic foundations of blended learning of general secondary schoolchildren, problems of competence-based learning of general secondary schoolchildren, teacher's monitoring and evaluation activities.

MINIMIZATION OF EDUCATIONAL LOSSES AMONG GENERAL SECONDARY SCHOOLCHILDREN AMID MARTIAL LAW: BLENDED LEARNING

The problem of organizing and implementing blended learning is not new for pedagogical science in general and in the context of realizing the educational process in general secondary schools in particular. Amid martial law, the relevance of studying questions regarding the substantiation of the feasibility of applying the latest methodological approaches, models, technologies, forms of organization, methods, techniques and means of blended learning in the educational process of general secondary schools related to the implementation of the main provisions of the competence-based education under the influence of unpredictable global impacts becomes important. The key task for organizing the educational process in general secondary schools amid martial law and in the post-war period is the minimization of educational losses among schoolchildren as the central agents of education. Blended learning is regarded as a form of organization of educational process, which harmoniously combines the existing experience of conducting the educational process in the conventional (classic) format and the achievements of modern pedagogical science regarding the implementation of educational process in a distance format aimed at maintaining the appropriate level of providing educational services to applicants for education. The researchers emphasize the urgent need to define and to solve psychological and didactic problems in the shortest possible time related to the implementation of blended learning in general secondary schools in general and amid martial law in particular (taking into account objectively determined reasons and factors that can turn out to be destructive in terms of obtaining quality education in general secondary schools) with a prospect for their further study in the post-war period.

Keywords: general secondary schools; blended learning; minimization of educational losses; unpredicted global influences.